

Jan Servaes, Nico Carpentier (eds.)

Towards a Sustainable Information Society, Bristol, Intellect Books, 2006, 215 p.

Cu această lucrare — care printr-o simpatică eroare editorială pare venită din viitor (2006) — Consorțiul european pentru cercetarea comunicării (*The European Consortium for Communications Research*, sau ECCR) reușește să își îndeplinească prima dintre preocupațiile sale, și anume să ofere rezultatele unui forum unde cercetătorii și alții dintre cei implicați în cercetări asupra comunicării și informației se întâlnesc pentru a schimba documentație și informații despre munca lor. Atenția principală este acordată disciplinelor asociate cu mass-media, (tele)comunicațiilor și cercetarea informației. Cartea este rezultatul vitalității unui astfel de forum care a încurajat astfel dezvoltarea cercetării și a studiului sistematic al zonelor și subiectelor încă nedezvoltate. Un asemenea subiect, sau o asemenea zonă de studiu este și cea reprezentată de „societatea informației”, considerată în volum deopotrivă o realitate și o zonă recurență, ținând de imaginar, care îndeplinește funcția concretă de a descrie structurile, discursurile și practicile societății contemporane. Sintagma „societatea informației” poartă cu sine o promisiune a unei lumi mai bune, fie că amintește în mod naiv de tehnologie ca *deus ex machina*, fie că speră să construiască niște politici de folosit apoi ca instrumente pentru depășirea divizării care apare în societățile contemporane atât de complex diversificate.

Acest ultim aspect a fost și scopul întâlnirii la nivel înalt organizată de către Națiunile Unite intitulată *World Summit on the Information Society* (WSIS), tel completat de ideea de a face auzire vocile societății civile și pe cele ale actorilor din afaceri în ceea ce privește deciziile din politica internațională. Cum pot sprijini acțiunile de tipul WSIS construirea unor societăți mai democratice, mai dezvoltate și mai drepte? Cum s-ar evalua potențialul societății informaționale?

Pornind de la astfel de întrebări călăuzitoare, autori investighează speranța că într-adevăr tehnologiile informaționale vor sprijini activitățile cetățenilor ca participanți în activitățile politice ale puterii, vor crește interacțiunile cu ceilalți, percepți la nivel simbolic — politic, social și cultural — ca *Ceilalți* și vor crea noi vocabulare și noi forme de comunicare. Democrația și tehnologia sunt foarte probabil deja partenere, consideră Bart Staes, într-o potențială formare a unei *lingua franca* îndeplinind deodată trei deziderate: să respecte diversitatea culturală din interiorul Europei și din afara ei, să creeze un echilibru adecvat între Europa și cetățenii ei și să situeze Europa ca actor într-o lume mai liberă, mai pacifistă

și mai dreaptă. Editorii își îndreaptă demersul analitic spre stabilirea unor considerații utile pentru creșterea impactului viitoarelor întâlniri WSIS. Pornind de la libertatea de exprimare și respectarea drepturilor omului și de comunicare, reamintind importanța sprinjirii diversității culturale și lingvistice aşa cum apare și în Convenția internațională de protejare a conținuturilor culturale diverse și a expresiilor artistice a UNESCO, J. Servaes și N. Carpentier stabilesc drept crucial accesul la Internet dacă este ca această societate informațională să devină o realitate substanțială în spatele sintagmei. Primordiale sunt pentru editori și aspectele legate de posibilitatea guvernării prin Internet și cele privind protejarea proprietății intelectuale. Un alt deziderat este educația continuă (sau, după sintagma consacrată în limba engleză, *lifelong education*) pentru crearea societăților bazate pe cunoaștere ale viitorului (*knowledge societies* sau *learning societies*). Se arată în mod explicit atenția deosebită ce trebuie acordată educației, deoarece aceasta este centrală și în raport cu folosirea tehnologiei. O atenție deosebită îi revine și cercetării academice fundamentale, singura care poate recomanda soluții sociale viabile pentru viitor.

Claudia Padovani și Arjuna Tuzzi realizează interesante legături între nivelul principiilor, cel al convențiilor și cel al realizărilor concrete în materializarea societății informaționale. În acest context autoarele menționează planurile de acțiune, rapoartele regionale de la București și Tokyo ca pași spre realizarea ideii de guvernare multi-nivel, multi-actori. Mai ales acesti de pe urmă aspect — multi-actori — este considerat aici punctul forte al *summit-ului*, care a adus împreună la dezbatere o multitudine de indivizi, organizații *grass roots*, ONG-uri, asigurând o prezență impresionantă a societății civile în acest proces.

B. Cammaerts și N. Carpentier insistă pe analiza posibilităților de a pune în practică la viitorul *summit* un proces mai mult decât consultativ, pentru a realiza în realitate participarea parțială (în termenii autoarei C. Pateman) ca etapă pentru realizarea unei participări totale, în spiritul conceptului favorizat de Uniunea Europeană de „cetățenie în era informației”, cu eforturile legislative, financiare și politice de rigoare din partea statelor occidentale. După cum arată și Divina Frau-Meigs, procesul WSIS funcționează ca cel mai mare forum consultativ *online* și *offline* de până acum în ceea ce privește managementul resurselor mediatice, fapt de considerat în sine ca potențială primă schimbare în direcția realizării societății informaționale.

Henrieta Șerban

Noam Chomsky

Ambiții imperiale. Conversații cu Noam Chomsky despre lumea de după 11 septembrie, București, Editura Antet, 2005, 143 p.

Cele opt interviuri reunite sub titlul *Imperial Ambitions* au fost acordate de Noam Chomsky jurnalistului David Barsamian între 22 martie 2003 și 8 februarie 2005. În majoritate, ele s-au desfășurat la Cambridge și Lexington, Massachusetts, Massachusetts Institute of Technology fiind instituția în care Chomsky lucrează de peste 50 de ani la catedra de teoria limbii, sintaxă, semantică, filosofia limbajului. Consacrat prin teoria sa a gramaticii transformațional-generative — considerată a fi revoluționat studierea științifică a limbii și a reprezenta ceea mai importantă contribuție în sfera lingvisticii teoretice în secolul XX —, Chomsky este recunoscut, deopotrivă, pentru contribuția la „revoluția cognitivă în psihologie”, prin reconsiderarea critică a metodologiei behavioristice a lui B.F. Skinner și pentru impunere, cu repercusiuni semnificative asupra filosofiei limbii și a mijii, a abordării naturaliste a limbii. Între contribuțiile mai recente ale autorului se înscrie ceea ce s-a numit „ierarhia Chomsky” sau clasificarea limbajelor formale în termenii puterii lor generative. În afara operei de factură lingvistică, devenită de referință în domeniul — *Syntactic Structures* (1957), *Cartesian Linguistic* (1965), *Language and Mind* (1972), *Studies on Semantics in Generative Grammar* (1972), *Knowledge of Language* (1987) și a funcție de care între anii 1988 și 1992 Chomsky a fost cel mai citat între intelectualii în viață, autorul s-a impus ca „leading dissident political scholar”. Poziția sa de „leading opponent” datează din 1967 — anul publicării în „The New York Review of Books” a articolului *The Responsibility of Intellectuals* ca protest la adresa implicării Statelor Unite în războiul din Vietnam — și a fost exprimată constant în peste 30 de cărți focalizate asupra intervenționismului american, politicii externe și interne a Statelor Unite, implicărilor propagandei media și a mecanismelor indoctrinării, terorismului, respectării drepturilor omului. Analize critice precum cele cuprinse în *American Power and the Mandarins* (1969), *Peace in the Middle East?* (1974), *Manufacturing Consent* (împreună cu E.S. Herman, 1988), *Necessary Illusions* (1989), *Deterring Democracy* (1990), *Profit over People* (1998), *Rogue States* (2000), *Hegemony or Survival* (2003), *At War with Asia* (2004) și altele, cunoscute mai bine în afara Statelor Unite, au fost catalogate ca emblematice pentru „cea mai importantă figură intelectuală a stângii americane”, în condițiile în care autorul s-a descris ca socialist libertarian, simpatizant al anarho-sindicalismului, al sionismului de definiție anti-sionistă. Dificultatea, poate chiar futilitatea, subsumării sale ideologice și doctrinare derivă în principal din inflexibilitatea principiilor pe care le aplică, în egală măsură, dreptei și stângii americane, tezelor și realităților întreținute de „politica ameri-

cană” ca întreg, cu repercusiuni majore asupra evoluției societăților contemporane. Chomsky însuși arăta că nu este interesat să dezvolte „interpretări alternative ale realității”, așa cum consideră necesar Gramsci cu scopul de a preveni „reproducerea elementelor de hegemonie ideologică de către forțele dominante”, ci „de a spune adevărul” opus oricărui fanatism ideologic (p. 46). În acest sens, „autoapărarea intelectuală”, spiritul critic capabil să prevină indoctrinarea apar ca mijloace suficiente pentru respingerea situației în care „o democrație este un sistem în care ești liber să faci tot ce vrei cât timp faci ce îți se spune” (p. 55). Radicalitatea, consecvența și curajul militantismului său politic, incomod nu doar în Statele Unite, ci, probabil, pentru orice registru al puterii instituite, i-a tras eticheta recurentă de „figură controversată” sau de autor al unor best-sellers „controversate”.

Ambiții imperiale este o „recidivă” a colaborării dintre Chomsky și Barsamian — concretizată în 2001 cu volumul *Propaganda and the Public Mind* — și concentrează concepția chomskiană asupra vectorului politicii externe americane și a mecanismelor militare, ideologice, psihologice și comunicionale de realizare a ei. Lucrarea propune decriptarea unei „logici inverse” în raport cu cea a discursului oficial al Washington-ului, a unei logici de natură să deconstruiască necesitatea sau motivația deciziilor intervenționiste. În privința războiului din Irak, de pildă, Chomsky precizează că intervenția militară s-a realizat în țara situată pe locul al doilea în ierarhia rezervelor de petrol din lume, în țara ce definește o poziție centrală în Golful Persic sau în aria unei „surse uriașe de putere strategică și bogăție materială” și al cărei control echivalează cu „controlul pieței mondiale a petrolului” (p. 10). După Chomsky, „războiul de prevenire” sau de „auto-apărare anticipativă” se circumscrie unei „noi doctrine a forței” și se susține printr-o „realizare propagandistică cu adevărat grandioasă, care va fi fără îndoială reținută de istorie” întrucât puterea, pentru a persuada și pentru a-și legitima decizia, recurge la „înspăimântarea propriului popor” și alege „o țintă complet lipsită de apărare ce poate fi ușor copleșită de cea mai mare forță militară din istoria umanității” (p. 8).

Această doctrină, construită în jurul dreptului Statelor Unite de a desfășura acțiuni militare ofensive împotriva țărilor considerate „amenințări la adresa securității pentru că au arme de distrugere în masă” (p. 49) — și numită în 2002 într-un articol critic din „Foreign Affairs” „marea strategie neoimperială” —, apare ca dominantă implicită a politicii externe americane. Chomsky precizează caracterul implicit al acestei continuități doctrinare citând-o pe Madeleine Albright, secretară de stat a lui Bill Clinton, după care „auto-apărarea anticipativă este un instrument pe

care fiecare președinte l-a păstrat în mod tacit ca rezervă" (p. 49). Prezentată ca schiță a Strategiei Naționale de Securitate, ea semnifică „efortul de stabilire a unei norme noi pentru folosirea forței militare” și, ca atare, în expresia lui Henry Kissinger, este „revoluționară” — întrucât „va spulbera în cioburi atât Carta Națiunilor Unite și dreptul internațional, cât și întregul sistem occidental de ordine internațională datând încă din secolul al șaptesprezecelea” — și unilaterală

— întrucât nu poate fi „un principiu universal valabil pentru fiecare națiune” (p. 49).

Prin întreaga articulare argumentativă a interviurilor sale, ca și prin reflecțiile politice anterioare, Chomsky se înscrie în seria restrânsă a gânditorilor ce încearcă să demitezze politica externă americană și care, în această calitate, probabil, nu vor putea fi eluatați de cei ce vor interpreta istoria zilelor noastre.

Gabriela Tănărescu

Mihai Milca

Identitate românească și europeană, Editura Ager, 2005, 240 p.

Procesul de aderare europeană a României, cu suvozitățile și ocolisurile sale, a creat în societatea românească, cu precădere în ultimii ani, curente de opinie variate, a dat naștere la dezbateri pro și contra în diverse medii și la diferențe niveluri ce au căpătat uneori chiar accente dramatice. Integrarea noastră în marea familie a statelor europene pare înscrisă acum într-un trend ireversibil, în ciuda nedisimilatei nervozități care animă unii oficiali europeni sau cetătenii ai statelor Uniunii, ce își văd pericolitate anumite privilegii și avantaje de care se bucurau de decenii, dar și a ritmului adeseori exitant al clasei politice românești în aplicarea reformelor.

Cu cât se apropie momentul anunțatei integrări europene, întrebările și neliniștile identitatice — cine suntem?, de unde venim?, încotro ne îndreptăm? — cresc în intensitate, devenind tot mai acute pentru o mare parte a românilor, chiar dacă în forme și modalități diverse, și, cu siguranță, acest fenomen va continua și după momentul propriu-zis al aderării.

Cartea profesorului Mihai Milca, *Identitate românească și europeană*, apărută la sfârșitul anului trecut la Editura Ager, vine în acest spațiu, în opinia noastră insuficient explorat până acum, nu atât al consecințelor și efectelor în plan politic și social al asimilării *acquis-ului* comunitar (chestiune îndelung digerată de mass media), cât al interogațiilor și tensiunilor în plan cultural și existențial, fixând discuția la un nivel identitar primordial.

Autorul adoptă o modalitate originală de elaborare a cărții însoțind textul pe pagina din stânga cu citatele unor autori consacrați, acoperind o ară tematică largă ce vizează: radiografia conceptului de identitate; etnocentrismul; mecanismele civilizației occidentale; cultura politică și „apartenențele suprapuse”; idealizarea trecutului identitar; minoritățile etnice și rescrierea trecutului; cultura și memoria europeană; identitatea culturii naționale și sincronismul; relevanța modelului european de integrare pentru România; noțiunea de Europa; Oriental și Occidental; depășirea naționalismelor într-o comuniune europeană; viitorul Uniunii Europene; substratul identitar european etc. Această arhitectonică este de natură să articuleze tex-

tul propriu-zis într-o formulă „deschisă”, nedogmatică — textul în sine reprezintă doar un discurs, alături, dar și diferit, de alte discursuri și încercări similare. Selecția citatelor, la rândul său, contribuie la argumentarea și potențarea analizei realizate, confrințându-i în același timp autoritatea.

Abordarea conceptualui de identitate face apel la un registru de semnificații complex, angajând multiple planuri de analiză (la nivel etnic, național, european) și multiple metodologii (logic, filosofic, sociologic, politologic). În opinia autorului, „o identitate națională este în primul rând un fapt de conștiință. Conștiința națională este o formă complexă a conștiinței de grup, o formă de solidarizare afectivă și raționalizată pentru atingerea unor obiective comune, superioare ce transcend interesele imediate ale indivizilor” (p. 21). Identitatea națională este adesea reflexul unor „mituri constitutive, frustrări, anxietăți și, nu de puține ori, traume ale unor evenimente și epoci de minorat sau opresiune națională” conservate în memoria colectivă. Dar „identitatea națională este nu doar o proiecție în trecut, ci și una într-un viitor nedefinit, un orizont de aspirații” (p. 21), bazate pe „nevoia de unitate națională, inclusiv politică, economică, socială, religioasă, pe unitatea culturală” (p. 21).

În termenii interacționalismului simbolic american, identitatea/sinele „apare ca o sinteză în permanență devenire, care se realizează atât ca autodesfinire internă cât și ca devenire externă prin intermediul căreia ceilalți ne percep și ne valorizează. Este ceea ce s-ar putea numi dialectica intern-extern a identificării” (p. 29). Un sociolog de notorietate precum Erving Goffman punea „prezentarea sinelui” întotdeauna în contextul interacționii. Preluând metodologia interacționismului simbolic, valorificată astăzi cu succes, de exemplu, de curențul social construcționist, Mihai Milca consideră că identitatea națională nu este unilaterală și nici reducibile la autoreprezentările noastre despre ea, ci, „în egală măsură, produsul unei construcții simbolice, certificate de reacția celor ce intră în contact cu ea [...], un obiect de «negociere», care se definitivează la intersecția imaginii de sine cu imaginea răsfrântă în «oglinda» universului mental al deținătorilor altor identități” (p. 31).

Identitatea românească se construiește astfel, asemenea altor identități naționale, în cadrul unui proces selectiv de afirmare a „unor calități și trăsături etno-psihologice înăscute sau dobândite, recunoscute și prin respingerea sau încriminarea unor defecte, carente și tare, socratice drept un balast identitar“ (p. 35). O identitate națională nu se poate dispensa de anumite stereotipuri (favorabile sau nefavorabile), saturate de prejudecăți (român – „ospitalier“, dar „deleșător“; ungur – „pătimaș“ și „trufaș“; german – „metodic“ și „disciplinat“; rus – „melancolic“ și „mistic“; evreu – „speculativ“, „iubitor de bani“) care au drept funcție justificarea unei conduite în raport cu respectiva categorie. Autorul precizează că aceste stereotipuri identitare naționale se pot schimba în timp, „dar ele au o rezistență inerțială care nu poate fi ignorată“ (p. 37). Deși cumva diminuate ca intensitate, diferențele identitare și stereotipurile asociate lor se păstrează și în cadrul unei construcții politice la scară continentală precum Uniunea Europeană (franțezii nutresc aprehensiuni față de britanici sau germani; italienii, spaniolii, portughezii și grecii față de nordici; europenii occidentali față de est-europeni fostelor state comuniste), fapt care, în opinia profesorului Milca, împiedică topirea, cel puțin în viitorul apropiat, a identităților naționale într-o identitate unică europeană.

În momentul de față „istoria Europei nu este încă o istorie europeană, debarasată de sechetele și balastul trecutului, ci o proiecție retrospectivă, servindu-se încă de lentele ce măresc sau micșorează anvergura unor evenimente, epoci, lideri și popoare, în funcție, încă, de criterii aflate sub zodia partizanatului etno-cultural“ (p. 43). La rândul lor, naționalismele balcanice actuale cu tentă iridentistă, constituie, potrivit autorului, „principala provocare ce stă în fața Europei unite, care nu și-a putut apropiu Balcanii după implozia comunismului și destrămarea federației iugoslave“ (p. 49).

Raportându-se la reperele identității românești, autorul analizează, într-o manieră clară și persuasivă, elementele sale constitutive: etnogeneză, limbă, teritoriu, spiritualitate creștină, continuitate, caracteristici etno-psihologice, matrice culturală specifică, construcție națională etatică. Aceste elemente sunt decelate nu atât ca atribute intrinseci, ci „prin raportare la determinațiile europene care, în mod implicit sau explicit, se regăsesc în dimensiunea identității națională primordială“ (p. 77). Un accent deosebit este pus pe analiza critică a mentalităților și psihologiei sămădui comunitate românesc, adesea făcându-se apel la texte fundamentale precum cele ale lui D. Drăghicescu (*Din psihologia poporului român*), C. Rădulescu-Motru (*Sufletul neamului nostru. Calități și defecte*), Emil Cioran (*Schimbarea la față a României*) și alții autori, care manifestă și astăzi o certă actualitate și prospetime intelectuală.

În paralel cu urmărirea îndeaproape a devenirii istorice și spirituale a poporului român, autorul supune atenției istoria tulbure a Europei, încărcată de con-

flicte armate, divizări etnice și religioase, imperii în ascensiune și destrămare, alianțe și disensiuni. În acest spațiu ce a stat timp de secole sub semnul tensiunilor și al conflictelor, începând cu anii '50 ai secolului trecut, „noua conștiință identitară europeană a avut mai întâi nevoie, pentru a se afirma, de o disociere de fantasmele trecutului, de abandonarea unei «eredități» a idiosincraziilor și exclusivismelor naționaliste. Reconcilierea istorică franco-germană a reprezentat un astfel de efort de stingere a unei dușmani seculare și surmontare a antagonismelor ce constituise de-a lungul vremii sursa unor războaie revanșarde“ (p. 169).

Procesul de modernizare ce a cuprins Europa după cel de-al doilea război mondial a acționat ca un factor de omogenizare în cadrul Uniunii Europene. Existenza unui întins spațiu economic, liberalizarea pieței, adoptarea unor reglementări comune în toate statele membre, în ciuda nu puținelor inerții existente, a tergiversărilor și disensiunilor, au reprezentat lantul real al noii construcții europene.

O chestiune deosebit de importantă asupra căreia carte se oprește este cea a cetățeniei europene, una dintre prevederile Tratatului de la Maastricht semnat la 9 februarie 1992. În momentul de față, calitatea de cetățean european derivă din calitatea de cetățean al unui stat membru al Uniunii Europene. Cetățenia europeană conținește niște drepturi suplimentare care se adaugă celor garantate de cetățenia națională — dreptul de a circula sau de a rezida liber pe întreg teritoriul Uniunii, dreptul de vot și de eligibilitate la alegerile pentru Parlamentul European ca și la alegerile municipale, protecție consulară și diplomatică în terțe țări, dreptul de a adresa petiții Parlamentului European, dreptul de a recurge la un mediator european, dreptul de a se adresa instituțiilor și organelor consultative europene în propria limbă și de a primi răspuns în aceeași limbă.

În opinia autorului, „o cetățenie europeană, în adevăratul sens al cuvântului, presupune construirea unui spațiu public european, un spațiu în care toți cetățenii țărilor europene să se considere înainte de toate cetățenii europeni“ (p. 201). Tot în acest sens, „întreaga activitate publică ar trebui să constituie un domeniu politic de interes comun al tuturor cetățenilor europeni, egoismele naționale lăsând loc asumării reale și nu formale a cetățeniei europene“ (p. 201). Ceea ce se întâmplă însă în momentul de față pe scena politică europeană nu este de natură să ofere elementele constitutive ale unui asemenea loc comun. Spațiul public european, spre deosebire de spațiul public național care a avut nevoie de secole pentru a se maturiza, nu a beneficiat de timpul necesar pentru a se constitui. Chiar absența actuală a unei limbi comune în cadrul Uniunii constituie un alt element care afectează configurarea unei identități europene. Ilustrativ, în contextul acestei discuții, este și faptul că alegerile pentru Parlamentul European sunt organizate la nivel național, rămânând deschis influențelor, tensiunilor și problemelor specifice acestui nivel. O

observație care completează analiza realizată de autor o constituie participarea la vot îngrijorător de scăzută în aceste alegeri comunitare, fapt care vine să întărească ideea unei lipse relative de interes a cetățenilor statelor aparținând Uniunii Europene pentru o perspectivă transnațională, comunitară. Concluzia firească a acestei analize este aceea că, astăzi, „Uniunea Europeană nu este o națiune «mare» înglobantă, o supranățiune care să absoarbă toate națiunile europene într-o singură“ (p. 201) și, ca atare, nici „cetățenia europeană nu se poate pretinde încă a fi un substitut al cetățenilor naționale europene“ (p. 201).

În ciuda precauțiilor asumate, cartea lasă loc unei previziuni optimiste în privința apropiatei noastre integrări europene, anticipând într-o primă fază manifestarea unei crize identitare datorate șocului „unei europenizări în marș forțat“ care se va atenua însă ulterior, evoluție confirmată de altfel și de statele aderante din imediata noastră vecinătate.

Mihai Milca discută în cartea sa aceste aspecte acordând atenția cuvenită nuanțelor și detaliilor, adoptând un stil sobru și informat, punând în balanță prezentul și trecutul, reușind astfel să ofere o imagine sugestivă a identității europene și a componentei sale românești.

Bogdan M. Popescu

Loukas Tsoukalis

Ce fel de Europă?, traducere și note de Lena Călinoiu, București, Editura Bic All, 2005, 272 p.

Sub titlul retoric *Ce fel de Europă?* lucrarea conținează principalele probleme cu care se confruntă Uniunea Europeană astăzi într-o continuă transformare, cei mai importanți agenți ai acestei transformări fiind moneda unică și primirea de noi membri. Lucrarea încercă astfel să schițeze tipul de Europă pe care vrem să-o construim astfel încât democrația să poată funcționa la un nivel superior statului național. Preocupat de cum va arăta viitorul unei Europe lărgite, autorul, care a acumulat o bogată experiență academică și de cercetare (a ținut cursuri la Oxford, la London School of Economics și la Colegiul Europei din Bruges), în prezent profesor la catedra Jean Monnet a Universității din Atena și profesor asociat la Institutul Universitar European din Florența, identifică mai întâi factorii economici și politici cheie — cum ar fi: regularizarea piețelor, eficiența economică și solidaritatea, gestionarea globalizării, managementul monedei unice, europenizarea și modernizarea noilor state democratice —, factori care vor modela viitorul continentului ca entitate regională, economică și politică. Mai mult decât atât, autorul consideră că forma construcției europene poate fi influențată pe viitor de: dezvoltarea economiei mondiale, schimbarea relației cu SUA, noile crize care stau să izbucnească în imediata vecinătate a Europei. „Trebuie să realizăm o Uniune mai puternică și mai eficientă, capabilă să facă față dublei provocării a extinderii și a UEM“, adică „o Uniune care reușește să împace eficitatea cu democrația și diversitatea“ (p. 14).

Prima parte a lucrării, intitulată *Inventarul*, prezintă o trecere în revistă a realizărilor de până acum în cadrul procesului de integrare europeană, precum și a problemelor care au rămas nerezolvate. Pentru început, lucrarea evidențiază diferența între integrarea economică și cea politică, în sensul că natura sistemului politic european, în special aspectele legate de politica externă și de apărare, nu au atins nivelul dimensiunii economice, progresul acestora

având o dezvoltare relativ lentă. Punând accentul pe prăpastia ce se adâncește între politic și economic, „între știința guvernării și politică sau între percepție și realitate“ (p. 22), autorul realizează o analiză succintă asupra modului de funcționare a sistemului politic european, „un sistem politic fără de stat și deci fără suveranitate externă prevăzută legal, chiar dacă Uniunea Europeană are dreptul să semneze tratatele internaționale, fiind și un sistem politic fără puteri coercitive directe“ (p. 44). Uniunea Europeană este un sistem politic unic, diferit de oricare altul întâlnit într-un stat național european sau din afara Europei și este totodată fundamental deosebit de alte organizații internaționale sau regionale ca, de exemplu, FMI, Banca Mondială, NAFTA, „este un sistem superdecentralizat, în care reprezentanții guvernelor membre sunt agenții principali ai puterii“ (p. 36).

Referitor la organizarea instituțională a UE și la procesul de luare a deciziilor, autorul remarcă o serie de caracteristici structurale care influențeză atât felul de funcționare a sistemului politic european, cât și rezultatele politiciei sale. Prin urmare, descrie un sistem care se bazează mai mult pe reguli decât pe puteri decizionale, chiar dacă în ultima perioadă au fost promovate metode deschise de coordonare bazate mai mult pe „influențări și inevitabil pe clauze de renunțare“. Dar regulamentele și negocierile formale reprezintă încă trăsăturile distinctive ale procesului decizional în UE. „Avem de-a face cu un sistem politic bazat pe consens și majoritate largă, lucruri greu de obținut la nivel european. Consecința este un sistem lent și conservator (în sensul rezistenței la schimbare), care duce în cele mai multe cazuri la politici incoerente și de reacție“ (p. 45). Autorul sugerază că adoptarea Tratatului constituțional poate fi soluția în eficientizarea procesului decizional. Unul dintre capitolurile acestei părți abordează efectele integrării de pe două poziții, aceea a „învingătorilor“ și aceea a „învinșilor“. Referindu-se la ţările care, din

punct de vedere național, au de căștigat de pe urma integrării și la cele care au de pierdut de pe urma calității de membru al Uniunii, autorul consemnează scurte observații. Pentru Germania, integrarea europeană a însemnat „recăpătarea credibilității ca membru responsabil al sistemului european, iar ca stat, i-a permis să-și consolideze suveranitatea și reunificarea“ (p. 80); pentru Italia, Europa a fost „un cadru solid și o ancoră pentru un stat național instabil (și adesea de neguvernare)“ (p. 80), observație care se potrivește și Greciei; în privința țărilor mici și mijlocii, acestea au căpătat un rol și o influență în treburile europene și internaționale la care nu ar fi sperat în afara Uniunii; iar pentru statele mai puțin dezvoltate, integrarea europeană a fost „catalizatorul modernizării și dezvoltării“. Lucrurile au stat cu totul altfel în cazul Marii Britanii, care nu și-a declarat satisfăcute interesele naționale. „Calitatea sa de membru al UE a fost marcată de crize periodice, de jalonări ale politicilor comune, de devieră de la fluxul comun de opinii pe o serie de probleme importante și în general de nivel scăzut de sprijin popular pentru unificare“ (p. 81). În privința Suediei, de asemenea, „lunga tradiție de neutralitate și democrație socială, cuplată cu un standard ridicat de viață și guvernare, au produs un anumit complex de superioritate și o indisponibilitate de a împărtăși suveranitatea cu celelalte țări europene“ (p. 82).

În continuare, lucrarea se referă la relațiile comerciale internaționale ale Uniunii atât cu Statele Unite, precum și cu alți parteneri. Dacă în alte domenii, cum ar fi cel politic, Uniunea nu a avut un succes răsunător, în materie de comerț însă, ea este un actor internațional de prim rang. Concepția mai mult ca putere economică, ea deține o poziție dominantă în domeniul politicilor comerciale depășind SUA și Japonia. În afară de relațiile comerciale pe care le are cu aceste două mari puteri, Uniunea a încheiat diverse acorduri bilaterale preferențiale și acorduri de asociere cu „parteneri privilegiati“ împărțiti în trei grupe: țări europene candidate sau membri potențiali ai Uniunii, un nucleu de state din bazinul mediteranean plus Israel și un numeros alt grup care include țări din Africa, Caraibe și Oceania (ACO), printre cele mai săracă țări din lume.

Partea a II-a, *Importantele deziderate viitoare*, abordează trei teme: problematica guvernanțăi economice și opțiunile politice, importanța economică și politică a Uniunii Economice și Monetare, precum și extinderea conceptualui *Pax europea*.

Legat de guvernanță economică, autorul examinează problemele și politicile specifice ale integrării europene, precum: politica agricolă comună, politica concurenței, serviciile financiare, politica socială, politica fiscală și problema bugetului UE. În capitolul destinat UEM — *ca factor de unificare* în viitorul imediat, autorul subliniază că această uniune monetară reprezintă cea mai importantă manifestare a integrării europene, dar precizează în același timp că ea ar trebui dublată de o uniune politică pentru a permite continuarea întăririi instituțiilor europene și adoptarea unor măsuri de reducere a deficitului demo-

cratic. Nerealizarea acestui lucru va duce la adâncirea considerabilă a prăpastiei dintre economic și politic.

În continuare, autorul evaluează implicațiile și limitelor extinderii viitoare a Uniunii. Este greu de găsit un răspuns la întrebări precum: „câte alte runde de extindere poate suporta Uniunea astfel încât ea să nu devină o afacere de negosieri?“ (p. 194) și „câtă diversitate și cât de mulți membri poate accepta UE fără să devină nefuncțională și de nerecunoscut?“ (p. 210). Ridicarea acestor probleme duce inevitabil la discuții asupra obiectivului final și a limitei finale a frontierelor acestei Uniuni largite. Extinderea înseamnă în primul rând „o investiție în democrație, securitate și prosperitate, adică o extindere a *Pax europea* pe întregul continent“ (p. 199). O Uniune cu 25 de membri sau mai mulți va fi diferită sub multe aspecte de cea pe care o cunoaștem. Numărul membrilor va afecta direct funcționarea instituțiilor comunitare și întregul proces decizional în Uniunea largită. Sistemul politic european va trebui să se adapteze atât adâncirii, adică UEM, cât și largirii extinderii. Astfel, regulile de bază ale jocului trebuie schimbată pentru ca UE largită să reziste.

O altă implicație a extinderii o reprezintă tendința tot mai accentuată de micșorare a ritmului de dezvoltare ale PESC și PESA. Procesul de extindere aduce în discuție vecinătatea Uniunii largite. Autorul ia în discuție mai puțin acele țări democratice care preferă să rămână în afara UE (Elveția, Norvegia, Islanda), insistând în schimb asupra vecinătății cu Turcia, fostele republici sovietice și în special Rusia, aceasta din urmă fiind percepță drept o „vecinătate dificilă“. Cea mai puternică armă a Uniunii față de țările vecine este perspectiva aderării lor la Uniune, chiar dacă această armă ar putea să se transforme într-un bumerang, cu runde succesive de extindere. Evenimentele și crizele care pot apărea la frontierele Uniunii vor aduce fără îndoială noi provocări pentru Uniune și vor funcționa ca un catalizator pentru o politică exterană și de securitate comună mai eficientă.

De-a lungul timpului, proiectul european ca proces nou și original a dus la nașterea și supraviețuirea diverselor mituri despre ceea ce este sau ar trebui să fie această nouă Europă. Autorul enumera cîteva: mitul *suprastatului european* care se presupune că ar constitui deja o reală amenințare pentru suveranitatea națională, susținut de euroceptici; mitul *Europa socialistă*, care provine din apropierea de stânga spectrului politic, și mitul *Europa ca putere globală*, având adepti atât la dreapta cât și la stânga spectrului politic. Mesajul autorului este însă acela că „UE trebuie să devină mai politică dacă vrea să aibă un viitor“. Ultima parte a lucrării prezintă concluziile autorului. „Chiar dacă conducerea politică continuă să joace un rol important, mai cu seamă pe chestiunile majore, proiectul european trebuie să devină mai democratic și deci mai explicit politic. (...) Instituțiile comune trebuie să devină mai transparente și mai responsabile, iar partidele politice și societatea civilă să-și întărească cooperarea pe frontierele naționale“ (p. 254). Altfel spus, miza este o „Europă matură politic“.

Sanda Cincă

Encyclopedie Uniunii Europene (coordonator Luciana-Alexandra Ghica), Bucureşti, Editura MERONIA, 2005, 328 p.

Deși integrarea europeană și toate aspectele legate de acest proces fără corespondent în istorie, Uniunea Europeană, reprezintă subiecte „la modă”, în ultimii ani apărând o multitudine de lucrări mai mult sau mai puțin originale, noua apariție editorială prezentată în rândurile de față nu poate trece neobservată, în primul rând datorită modului complex și profesionist în care autorii lucrării au înțeles să abordeze tema respectivă. *Encyclopedie Uniunii Europene* (coordonator Luciana-Alexandra Ghica) urmărește să revitalizeze preocuparea pentru studiul enciclopediilor, propunând o organizare tematică a informațiilor pentru a oferi un cadru general mai bine structurat, care să faciliteze aprofundarea cunoștințelor.

Encyclopedie este structurată în două mari secțiuni, prima cuprinzând săpte capitoare care acoperă problematicile legate de Comunitatea Economică Europeană și, după 1992, de Uniunea Europeană (*Scurt istoric al Uniunii Europene. Cadru instituțional al Uniunii Europene. Cadru legislativ și decizional al Uniunii Europene. Politicile Uniunii Europene. Statele Uniunii Europene. Relațiile externe ale Uniunii Europene și România și Uniunea Europeană*), iar cea de-a doua aspecte secundare dar cu rol semnificativ în creionarea unei imagini cât mai complexe asupra subiectului cărții: *Glossar. Cronologia construcției europene. Anexe. Adrese utile și Bibliografie*.

În capitolul I, pe lângă prezentarea istorică propriu-zisă, redactată cronologic, autorii introduc ca element de originalitate trei mini-dicționare (însemnale Uniunii Europene, personalități care au marcat istoria integrării europene și locuri simbol ale Uniunii Europene).

În capitolul II, pe lângă prezentarea clasică a principalelor instituții europene (Consiliul UE, Comisia, Consiliul European, Parlamentul European), pentru a surprinde dimensiunile și particularitățile întregii structuri instituționale, sunt prezentate și instituții de mai mică importanță, cum sunt organismele descentralizate, de obicei ignorate de literatura de specialitate. Astfel, apar organismele interinstituționale și organismele descentralizate, precum cele 20 de agenții comunitare operaționale sau instituțiile pentru sprijinirea acțiunii externe comune și instituțiile pentru sprijinirea realizării spațiului de securitate, libertate și justiție (p. 99–111).

Capitolul III prezintă numai aspectele generale ale cadrelui legislativ și decizional al Uniunii Europene, utile publicului larg pentru înțelegerea funcționării construcției comunitare, menționându-se faptul că pentru aprofundarea problematicii este necesară consultarea tratatelor precum și a studiilor de drept comunitar.

Principalele direcții de acțiune ale UE în interiorul granițelor sale — politicile comunitare — sunt evidențiate în paginile capitolului IV. Din punct de

vedere istoric, există trei direcții majore de dezvoltare a politicilor Uniunii (direcția comunitară, reprezentarea și acțiunea comună externă și cooperarea în domeniul afacerilor externe): pentru facilitarea înțelegерii sistemului complex de competențe ce caracterizează colaborarea statelor membre și UE s-au inclus și două subcapitole dedicate acestor problematici (p. 163–171).

Capitolul V conține lista statelor membre ale Uniunii Europene în acest moment cu prezentarea principaliilor lor parametri, dar în plus, un scurt istoric referitor la relațiile fiecărui stat cu UE și predecesorii săi, precum și principalele politici promovate în interiorul construcției comunitare; sunt marcate și datele unor evenimente importante (aderări, semnări de tratate) pentru aceste relații.

În capitolul VI sunt abordate aspectele legate de acțiunea externă a Uniunii Europene în totă complexitatea lor, punându-se accent pe acțiunile, strategiile și parteneriatele în domeniul politicilor externe și de securitate comună. Deoarece Uniunea este în primul rând pe scena internațională „un actor civil”, instituțiile comunitare împreună cu statele membre au dezvoltat un complicat mecanism prin care, cu ajutorul evident al instrumentelor economice și comerciale, să poată influența dezvoltarea democratică a diverselor regiuni ale lumii, nu numai ale celor europene.

Capitolul VII este dedicat în întregime relațiilor României cu Uniunea Europeană, începând cu istoricul acestora și continuând cu procesul de asociere și cel de negocieri în vederea aderării. Un subcapitol interesant îl constituie costurile și beneficiile integrării, fiind prezentate proiectele de ajutorare a diverselor sectoare economice naționale venite din partea instituțiilor comunitare, fondurile alocate etc. Pentru întregirea imaginii, este detaliată cronologia relațiilor dintre România și Uniunea Europeană (până în anul 1989 dintre R.S.R. și Comunitatea Europeană), cu toate etapele procesului de apropiere, asociere și ulterior de negocieri (p. 239–248).

De asemenea, trebuie menționată utilitatea deosebită a listei de *Anexe*, recomandată cu precădere celor care operează cu problematici legate de structurile comunitare și care sunt scutită în acest mod de a căuta informații risipite în diverse lucrări. Astfel, autorii sistematizează într-o manieră completă reprezentarea statelor membre în instituțiile Uniunii Europene (Consiliul UE, Comisia Europeană, Parlamentul European, Curtea de Justiție a UE, Comitetul Economic și Social și Comitetul Regiunilor) atât în momentul de față, cât și după integrarea României și Bulgariei. De asemenea, sunt prezentate președințile Consiliului de Miniștri/Consiliului UE, Comisiei Europene sau Parlamentului European încă de la înființare până în prezent, aspecte foarte utile de altfel.

Parlamentul European este studiat în amănunt și de-a lungul evoluției sale, cu referiri la componenta actuală completă, distribuția națională începând cu 1952 (atunci fiind vorba de Adunarea Parlamentară a CECO) și până la ultimele alegeri din 2004, precum și grupările parlamentare existente de la primele alegeri din anul 1979 până astăzi (p. 346–355).

Anexele cuprind în continuare și alte folositoare tabele și prezenteri, precum *Tratatele fundamentale*,

Tratatele de modificare, Tratatele de aderare și Date generale referitoare la statele membre UE, toate venind să întregească imaginea de studiere amănunțită și laborioasă a construcției europene.

Enciclopedia este întregită de o amplă bibliografie occidentală dar și românească, care urmărește să ajute cititorul cu prezentarea celor mai importante lucrări dedicate acestui complex subiect.

Ioan Codruț Lucinescu